

F R E D N I N G S V Æ R D I E R

KARMEILTERKLOSTERET, PRÆSTEGÅRDEN

HELSINGØR KOMMUNE

Besigtigelsesdato:	08.05.2013
Besigtiget af:	Jannie Rosenberg Bendsen
Journalnummer:	2011-7.82.07/217-0001
Kommune:	Helsingør Kommune
Adresse:	Sankt Annagade 40 A-B, 3000 Helsingør
Betegnelse:	Karmeliterklosteret, Helsingør
Fredningsår:	1985
Omfang:	<i>Den nordlige udløberfløj på Karmeliterklosteret (beg. af 1500-tallet, ombygget 1900-07), den vest for beliggende bindingsværksbygning (ca. 1650, ombygget ca. 1700, 1904 og 1980) og hegnsmurene i ejendommens skel mod vest og syd.</i>

— BYGNINGSBESKRIVELSE

Ejendommen udgøres af en nordlig udløberfløj på Helsingørs Karmeliterkloster, der fungerer som præstebolig og en vest herfor fritliggende bindingsværksbygning, der i dag fungerer som kontor for præsten. Bygningerne er omkranset af hegnsmure mod vest og syd, der ligeledes er omfattet af fredningen.

Udløberfløjen er en grundmuret længe i to etager med kælder og udnyttet tagetage. Taget er et heltag belagt med røde vingetegl og har tre skorstenspiber i rygningen samt fire mindre tagvinduer i tagfladen mod gårdspladsen bag længen. Murene fremstår i rød, blank mur med tillempet munkeforbandt uden markering af sokkel. Facaden afsluttes af en treleddet gesims, hvor det øverste led er med kopskifte, derefter løberskifte og til sidst en savsnit. Den frie gavlmur mod nord er kamtakket med syv blændinger og afdækket med tagsten, herudover ses to blændinger. På bagsiden er påbygget et mindre tårn, der ligeledes afsluttes af en kamtakket gavlmur med blændinger. Vinduesåbningerne består enten af en rektangulær blænding, derefter en fladbuet åbning eller af en fladbuet blænding efterfulgt af endnu en fladbuet vinduesåbning. Vinduerne udgøres af traditionelt udførte et- eller torammede, småtopsprossede blyindfattede vinduer, der alle er rødmaledede. Hoveddøren er en traditionelt udført fyldingsdør med blyindfattede ruder i den øverste del, der sidder under en spidsbue. Herudover ses to traditionelt udførte fyldingsdøre på bagsiden og en luge. Alle rødmaledede.

I det indre går man ind i et trapperum med en traditionelt udført bemalet trappe med adgang til førstesalen. Herefter følger en række rum en suite, der ender i et mindre trapperum med både op- og nedgang til henholdsvis førstesalen og kælderen samt et køkken mod

klosterets nordfløj. På førstesalen deler en midterskillevæg længen i to med rum af forskellig størrelse på hver side. Der er desuden adgang til et nyere badeværelse i tårnet og til den uudnyttede tagetage med et ældre pigeværelse. En traditionelt udført trappe fører til kælderen, der står med kalkede/malede mure og vægge af tegl og en blanding af støbt- og flisegulv. I kælderen ses en ældre trappe af granit, en ældre indbygget bageovn og en traditionelt udført tofløjet revledør. I det yderste rum er i nyere tid indrettet vaskerum. En del traditionelt udførte bygningsdele og -detaljer er bevaret, herunder trapper med balustre og håndlister, fyldingsdøre med kraftige gerichter, greb og hængsler, revledøre, væg- og lysningspaneler, hulkehl ved loftet, skorsten og murnicher. Overfladerne i hele bygningen er overvejende traditionelt udførte, herunder pudsede vægge og lofter og brædegulve samt nyere fliser.

Bindingsværksbygningen er fjorten fag lang og en etage høj med uudnyttet tagetage. Bygningen står på en sortmalet sokkel og bærer et rødt, teglhængt helvalmet tag. Bindingsværket står med rødtopstolpet træværk og orange tavl. Over sjette og syvende fag sidder en gavlkvist med grønmalet luge og spor af hejseværk. Under gavlkvisten ses en traditionelt udført dør med sparrelagte brædder. Herudover er der på de to langsider en traditionelt udført dobbelt port og to revledøre. På den korte side mod gaden er der to traditionelt udførte vinduer og en havedør, alle med rudemønster. Vinduerne udgøres af traditionelt udførte torammede og småtopsprossede vinduer. Alle døre og vinduer er grønmalede.

I det indre er bygningen delt i fire dele, hvor den midterste del anvendes til kontor, øst herfor ligger et mindre rum, der anvendes til haveredskaber, og mod vest er et rum i hele bygningens bredde med adgang til tagetagen samt en mindre havestue og et koldt rum. Interiøret er præget af en nyere istandsættelse i kontordelen og havestuen, mens de øvrige rum fremstår af ældre dato med bl.a. vægge af bindingsværk og brædder, synlige loftsbjælker og en revledør. Overfladerne er en blanding af ældre, traditionelt udførte og nyere, herunder pudsede vægge, brædegulve, gulvtæpper, pigsten, fliser og linoleum.

Hegnsmurene fremstår i rød, blank mur afdækket med en dobbelt murkrone i munke nonner.

— BYGNINGSHISTORIE

Helsingørs bygningskultur har været tæt forbundet med byens politiske og økonomiske historie. Opførelsen af nye bygninger har været tæt forbundet med de svingende indtægter byen fik fra Øresundstolden og forskellige kongers byggeaktiviteter på Kronborg samt med militære konflikter i nærheden af byen. Helsingør har

været i tidernes løb været forskånet for store brande, hvilket betyder, at byen har bevaret en kerne med mange middelalderlige bygninger. Helsingør by bliver nævnt i kilderne første gang i 1231 og beskrives som et lille fiske- og færgeleje. Byen voksede frem omkring Sankt Olai Kirke, den senere domkirke, og udviklede sig langsomt, indtil Erik af Pommern i 1425 pålagde alle handelsskibe, som passerede igennem de danske farvande en afgift, den såkaldte Øresundstold.

Samtidig med indførelsen af Øresundstolden opførte Erik af Pommern borgen ”Krogen” på den yderste del af næsset for bedre at kunne håndhæve sin kongelige myndighed og for at sikre gode betingelser for opkrævningen af Øresundstolden. I 1577 fik Krogen sit nuværende navn, Kronborg.

Erik af Pommern udlagde også Helsingørs byplan, hvis hovedstruktur er bevaret til i dag, og som er kendetegnet ved en regulær inddeling i nogenlunde regelmæssige firkantede karreer. Karreerne var lette at opdele i gode byggegrunde, der kunne anvendes til gavlhuse med side- og baghuse, samt brede grunde til huse med langsiden mod gaden. Fra byens centrale gade, Stengade, anlagde man en række smalle stræder ned mod stranden, hvor Strandgade senere blev anlagt. I dag er husrækken på Strandgade et eksempel på, hvordan velhavende borgere havde råd til at opføre prægtige bygninger.

Opførelsen af borgen og ikke mindst Øresundstolden fik stor betydning for den lille by, fordi hundredevis af skibe ankrede op ved byen og provianterede der. Det blev grundlaget for en rivende udvikling, hvilket kom til at sætte sine spor i en rig bygningskultur. Helsingør fik købstadsrettigheder i 1426, og byens borgere fik skattefrihed på enten fem eller ti år, når de byggede nye huse, alt efter om huset var opført i træ eller sten.

Karmeliterklostret i Helsingør kan føres tilbage til Erik af Pommern, der i 1429 forærede karmeliterordenen et ganske anseligt jordstykke i forbindelse med etableringen af Vor Frue Kloster. I 1431 opnåede karmelitermunkene, eller hvidebrødrene som de også kaldtes, pavelig stadfæstelse, der dermed gav sin tilladelse til at opføre et kloster med kirke, klokke og klokketårn samt andre nødvendige bygninger til og bolig for klostermunkene.

Kort tid efter begyndte munkene opførelsen af anlægget med etableringen af egen teglovn. I 1450 brændte klosteranlægget ned, men med hjælp fra Christian den første begyndte genopbygningen hurtigt derefter. I slutningen af 1400-tallet stod anlægget endnu ikke færdigt, man ved, at kirkefløjen stod færdig. Omkring år 1500 stod hele komplekset færdigt med et fire-fløjet anlæg med korsgang og klostergård.

Omkring år 1500 påbegyndte munkene en udløberfløj på nordfløjen i to stokværk med kælder, som siden 1616 har fungeret som præstebolig for præsten ved Sankt Mariæ Kirke. Muligvis har den været oprindelig bolig for provincialmesteren for karmeliterordenen i provinsen, hvilket vil sige Danmark, Norge og Sverige.

Efter Reformationen blev klosteret opløst og sammen med Karmeliterhuset i Hestemøllestræde overgik klosteret til at fungere som Helsingørs almindelige hospital, en art alderdomsstiftelse. Latinskolen fik på samme tid plads i klosterets vestfløj, mens klosterkirken blev brugt som hestestald.

I 1576 overgik kirken atter til kirkebrug og kom derefter til at fungere som kirke for byens tyskere og nederlændere.

Bindingsværkbygningen blev opført omkring 1650 og har siden gennemgået en række ombygninger i ca. 1700, 1904 og 1980), hvilket især det indre bærer tydeligt præg af.

Den åbne plads foran kirken blev anlagt i årene 1900-1907 i forbindelse med en hård restaurering af klosteranlægget, der blev foretaget af arkitekt og professor H. B. Storck. Udløberfløjens døre, vinduer og interiør stammer sandsynligvis fra denne restaurering og fremstår i den henseende gennemført i både materialer, snedkerdetaljer og bygningsdele.

I 1931 blev klosteret fritlagt ved nedrivningen af en stor, tidligere pakhusbygning, der i dag er markeret ved stammede hække.

I dag fremstår Karmeliterklosteret som et af Europas bedst bevarede og helstøbte klostre. Det er verdens ældst bevarede karmeliterkloster.

— KILDER

En byhistorisk vandring i det gamle Helsingør, Kenno Pedersen, Nordisk Forlag.

Guide til middelalderens Danmark, Brian Patrick McGuire, C. A. Reitzels Forlag, 1994.

Historiske huse i Helsingør. Fortegnelse over bevaringsværdige ældre bygninger i Helsingør. Nationalmuseet, København, 1973.

Klostrets og kirkernes Helsingør. Rundt i det gamle Helsingør bind 9, Lone Hvass, Nordisk Forlag, 1997.

— MILJØMÆSSIG VÆRDI

Den miljømæssige værdi for udløberfløjen knytter sig til sammenhængen med Karmeliterklosteret og dets beliggenhed i Helsingørs gamle bymidte. Det samlede anlæg med kloster, udløberfløj, kirke og omkringliggende bygninger indhegnet af hegsmurene mod Sankt Annagade indgår i et effektivt sammenspil, der skaber et markant anderledes og unikt historisk miljø end i de omkringliggende gader og resten af Helsingør.

Endvidere er der miljømæssig værdi relateret til sammenhængen mellem udløberfløjen og bindingsværksbygningen, der omkranses af hegsmurene i ejendommens skel og sammen med den grønne beplantning, græsplæner og gårdspladsen dannes et stemningsfuldt miljø.

— KULTURHISTORISK VÆRDI

Den kulturhistoriske værdi knytter sig i det ydre til udløberfløjens fremtræden i rød, blank mur med kamtakke gavle og blændinger, hvor især de rektangulære blændinger med fladbuede åbninger er et typisk træk i dansk arkitektur i senmiddelalderen. Tilknytningen til gotikken understreges tillige af, at den i Danmark næsten udelukkende blev udfoldet i teglsten. Længen fremstår således som et godt eksempel på, hvordan gotikken, der især var knyttet til kirke- og klosterbyggeriet, kom til udtryk i dansk arkitektur. Gotikken er tillige kendetegnet ved spidsbuer, hvilket i Udløberfløjen kan ses i det spidsbuede stik over hoveddøren og i spidsbuerne i blændingerne på gavlen.

Hertil kommer, at der i det ydre er kulturhistorisk værdi knyttet til udløberfløjens sammenhæng med klosterets sammenbyggede fløje, der sammen med Sankt Mariæ Kirken danner en lukket gård, hvilket vidner om bygningernes oprindelige funktion som kloster. For udløberfløjen vidner det tillige om, at den har haft en funktion, hvor både nærheden og sammenhængen til klosteret har været af betydning, hvilket i det indre understreges af, at der ses spor efter en muråbning mellem udløberfløj og den nordlige klosterfløj.

I det indre er der i Udløberfløjen kulturhistorisk værdi relateret til den gennemførte restaurering af huset, der fandt sted i begyndelsen af 1900-tallet, da H. B. Storck ligeledes restaurerede klosteret. I dag fremstår interiøret med mange bevarede bygningsdele og -detaljer, herunder trapper med balustre og håndlister, fyldingsdøre med kraftige gerichter, greb og hængsler, revledøre, væg- og lysningspaneler, hulkehl ved loftet, skorsten og murnicher, der

fortæller om, hvordan man på dette tidspunkt har forestillet sig en middelalderbolig.

Den kulturhistoriske værdi for bindingsværksbygningen er relateret til dens form og materiale, der vidner om, at den sandsynligvis har været anvendt som funktionsbygning i relation til klosteranlægget, hvilket især kan ses i gavlkvisten med luge og spor efter hejseværk og den tofløjede portåbning, hvor der i rummet bagved er adgang til loftet samt opbygningen i bindingsværk i modsætning til anvendelsen af tegl, der var finere og dyrere at bygge med i midten af 1600-tallet. Hertil kommer, at konstruktionen i bindingsværk med stolper, løsholter, skråbånd og udstukne bjælkeender er et godt eksempel på, hvordan størstedelen af husene i Helsingør blev bygget i midten af 1600-tallet.

I det indre er den kulturhistoriske værdi i bindingsværksbygningen relateret til de få ældre og traditionelt udførte bygningsdele og -detaljer, herunder vægge af bindingsværk og brædder, synlige loftsbjælker og en revledør, der trods den nyere indretning af den midterste del vidner om bygningens alder.

— ARKITEKTONISK VÆRDI

Den arkitektoniske værdi ved Udløberfløjen er i det ydre knyttet til den gennemgående røde teglfarve på mur- og tagflader, der både får bygningen til at fremtræde som en helhed i sig selv og gør den til en del af klosteranlægget, der er opført i lignende materialer, med samme forbandt og dekorative elementer. Hertil kommer, at den kamtakkede gavl på smukkeste vis fungerer som afslutning på længen. De store murede flader og de stort set ubrudte tagflader giver således bygningen tyngde og skaber en oplevelse af en enkel og modereret arkitektur med stærk helhedsvirkning.

Endvidere er der arkitektonisk værdi relateret til teglstenens fremtræden i varierende størrelser og farver, fra de lyse, terracottafarvede sten til mange rødbrune nuancer til de næsten sorte, der giver liv på den ellers enkle facade.

Den symmetrisk opbygget gavlmur med aflange og smalle rektangulære blændinger, hvori der bl.a. ses cirkelblændinger stræber mod himlen og gør muren optisk længere end den reelt er. Detaljeringen er sparsom, men desto mere virkningsfuld.

I det indre er den arkitektoniske værdi i Udløberfløjen knyttet til rumdisponeringen i stueetagen med et gennemført og sammenhængende interiør.

Den arkitektoniske værdi ved bindingsværksbygningen er relateret til den velproportionerede bygningskrop med gavlkvist, hvor

udtrykket er enkelt og traditionelt. Hertil kommer farvesætningen, hvor de grønmalede døre, portfløje, luge og vinduer står markant frem mod de orange mure og rødtopstolpet træværk. Det røde tegltag afslutter og samler bygningen.

— BÆRENDE FREDNINGSVÆRDIER

De bærende fredningsværdier knytter sig Udløberfløjens forhold til det samlede klosteranlæg med kirke, den tilhørende bindingsværksbygning og hegnsmurene i ejendommens vestlige skel i rød, blank mur med murkrone af munke og nonner.

De bærende fredningsværdier for Udløberfløjen relaterer sig til den velproportionerede bygningskrops fremtræden i rød, blank mur med det stort set ubrudte heltag og tre skorstenspiber i rygningen samt facaden og gavlmuren med alle detaljer, herunder kamtakker, blændinger og gesimser. Hertil kommer de traditionelt udførte vinduer og døre samt den traditionelle materialeholdning.

I det indre er de bærende fredningsværdier for Udløberfløjen knyttet til rumdisponeringen med trapperum, rum en suite i både stueetagen og på førstesal. Hertil kommer de traditionelt udførte bygningsdele og -detaljer, herunder trapper med balustre og håndlister, kraftige gerichter med fyldingsdøre med greb og hængsler, revledøre, væg- og lysningspaneler, hulkehl ved loftet, skorsten og murnicher samt den traditionelle materialeholdning.

De bærende fredningsværdier for bindingsværksbygningen relaterer sig til den velproportionerede bygningskrop i bindingsværk med alle detaljer, til gavlkvisten og det ubrudte heltag med røde teglsten. Hertil kommer de traditionelt udførte vinduer, døre, port og luge samt den traditionelle materialeholdning.

I det indre knytter de bærende fredningsværdier sig til de få ældre og traditionelt udførte bygningsdele og -detaljer, herunder vægge af bindingsværk og brædder, synlige loftsbjælker og en revledør samt den traditionelle materialeholdning.

— ANBEFALINGER

Ingen angivet.